

Azərbaycan Respublikası Təhsil Nazirliyi

Azərbaycan Dövlət İqtisad Universiteti

Fakültə : Ümumi İqtisadiyyat

İxtisas : Qiymət və qiymətin əmələ gəlməsi

Fənn : Dünya iqtisadiyyatı

Qrup : 824

Tələbə : Atalyeva Günay

Dünya iqtisadiyyatında inkişaf etməkdə olan ölkələrin (İEOÖ) yeri.

Milli iqtisadiyyatların dünya iqtisadiyyatının subyektləri kimi öyrənilməsində ayrı-ayrı ölkələrin və ölkə qruplarının inkişaf göstəricilərindən istifadə olunur. Yer kürəsində mövcud olan ölkələrin sayı daima artır. Əgər XX əsrin əvvəllərində dünyada təxminən 50 suveren dövlət mövcud idisə, XXI əsrin əvvəllərində dünya ölkələrinin sayı 4 dəfə artaraq 200-ü keçmişdir. Hazırda Dünya bankının statistikasına əsasən dünyada 210 dövlət-ərazi birliyi, yəni ölkə və ərazilər mövcuddur. Onların arasında həm ərazisinə və əhalisinin sayına görə böyük olan ölkələrə (Çin, Hindistan, Rusiya, ABŞ və Brazilya), həm də tamamilə kiçik dövlətlərə (Monako, Andorra, Lixtenşteyn) rast gəlinir. Bəzi ölkələr təbii sərvətlərlə zəngin olsalar da, bəziləri resurs çatışmamazlığından və ya olmamasından çətinlik çəkir. Bir çox ölkələrin dənizə birbaşa çıxışı olsa da, bəzi ölkələr (Çad, Mali, Nepal) qitədaxilində yerləşir. Aydınır ki, ölkələrin sosial-iqtisadi inkişaf səviyyəsinə coğrafi mövqe də təsir göstərir.

Bütün ölkələr digər milli iqtisadiyyatlarla qarşılıqlı əlaqə və asılılıqların dərinləşməsi ilə milli iqtisadiyyatın formalaşmasından dünya təsərrüfat proseslərinin inkişafına təsirini müəyyən edən müasir situasiyaya kimi uzun və özünəməxsus yol keçmişlər. Bu yolun özünəməxsusluğu iqtisadi inkişafın templərinə, səmərəliliyinə, iqtisadi artımın tipinə, təsərrüfatın sosial strukturuna, inkişaf səviyyəsinə və xarici iqtisadi əlaqələrin və digər göstəricilərin xarakterinə görə milli iqtisadiyyatların müxtəliflikləri ilə əlaqədardır. Buna görə də dünya təsərrüfatının təhlilində ölkələrin müxtəlif kriteriyalara görə təsnifləşdirilməsindən istifadə edilir.

Qruplarda əsasən iqtisadi inkişaf parametrlərinə görə yaxın, təsərrüfatın idarə olunmasının eynitipli strukturuna, istehsalın təşkilinin ümumi prinsiplərinə, inkişafın eyni problemlərinə malik olan ölkələr birləşdirilir.

Dünya iqtisadiyyatında ölkə qrupları haqqında daha dolğun təsəvvürü dünyanın əksər ölkələrinin üzv olduğu beynəlxalq iqtisadi təşkilatlar — BMT, Beynəlxalq Valyuta Fondu (BVF) və Dünya bankı verir.

BMT-nin təsnifatına görə iqtisadi inkişafın səviyyəsinə və təsərrüfatçılığın sosial-iqtisadi təbiətinə görə bütün ölkələr aşağıdakı qruplara bölünür:

1. sənayecə inkişaf etmiş (industrial) bazar iqtisadiyyatlı ölkələr;
2. inkişaf etməkdə olan ölkələr (İEOÖ) və bazar iqtisadiyyatlı ərazilər;
3. keçid iqtisadiyyatlı (inzibati-amirlikdən bazar iqtisadiyyatına) ölkələr.

Sənayecə inkişaf etmiş ölkələrə Şimali Amerikanın, Qərbi Avropanın və Sakit okeanın yüksək gəlirli 31 ölkəsi daxildir.

Bu və ya digər ölkənin inkişaf etmiş ölkə kimi səciyyələndirilməsi kriteriyaları aşağıdakılardır:

- ümumi və adambaşına düşən (ildə 12 min dollardan yuxarı) Ümumi Daxili Məhsulun (ÜDM), həyat səviyyəsi və standartının yüksək səviyyəsi ilə ifadə olunan sosial-iqtisadi inkişaf;
- təsərrüfatçılığın bazar sistemi;
- iqtisadiyyatın açıqlığı;
- ÜDM-də xidmət sferasının payının sənaye və kənd təsərrüfatına nisbətən daha çox olması (60 %-dən çox);
- sənayedə emal və material tutumlu sahələrdən yüksək texnologiyalara əsaslanan, elm tutumlu sahələrə keçid;
- kənd təsərrüfatı istehsalının mexanikləşdirilməsinin və məhsuldarlığın yüksək səviyyəsi. Bu ölkələrdə əmək qabiliyyətli əhəlinin 3 -8%-i kənd təsərrüfatında məşğuldur. Daxili ərzaq tələbatı tam təmin olunur və bu ölkələrin əksəriyyəti kənd təsərrüfatını iqtisadiyyatın ixrac sektoruna çevirmişlər.

Inkişaf etməkdə olan ölkələr Asiya, Afrika və Latın Amerikasının 132 ölkəsini əhatə edir. Bu ölkələrin əksəriyyəti keçmişdə müstəmləkə və yarımüstəmləkə olmuşlar.

Bu qrupa aşağıdakı xüsusiyyətləri birləşdirən ölkələr daxildir:

- ən-ənəvi iqtisadiyyatdan tutmuş dövlət sektoruna kimi müxtəlif mülkiyyət formalarına əsaslanan çoxukladlı iqtisadiyyatın mövcudluğu;
- istehsal güclərinin nisbətən aşağı inkişaf səviyyəsi;
- dünya iqtisadiyyatından asılı mövqe. Bu onunla izah olunur ki, yüzilliklər boyu müstəmələkələrin iqtisadi inkişafı öz istəkləri ilə deyil, monopoliyaların tələbləri ilə müəyyən edilmişdir. Hazırda bu ölkələrin inkişafı xarici kapitaldan asılıdır;
- iqtisadi inkişafın başlıca olaraq aqrar-xammal istiqamətli olması və ixracın monostrukturluğu;
- ÜDM-nin, o cümlədən adambaşına düşən ÜDM-nin (ildə 12 min dollardan az) aşağı səviyyəsi, yoxsulluq.

İnkişaf etməkdə olan ölkələrdə olan böyük müxtəlifliklə əlaqədar dünya iqtisadiyyatında onların müxtəlif kriteriyalara əsasən təsifləşdirilməsi qəbul edilmişdir:

1. Regionlar üzrə: Afrika (50 ölkə), o cümlədən, Böyük Səhradan (Saxara) cənubda yerləşən ölkələr (45 ölkə); Asiya (30 ölkə); Yaxın Şərqlə Avropa (18 Yaxın Şərqlə ölkəsi, həmçinin Malta, Türkiyə, Kipr); Qərblə Yarım kürəsi (Mərkəzi Amerikanın və Latın Amerikanın 34 ölkəsi);
2. Əsas ixrac məhsullarına görə: ixracda yanacaqın payı 50%-i keçən enerji ixrac edən ölkələr. 70-ci və 90-cı illərdə neftin qiymətinin güclü artımı onların xarici gəlirlərinin əhəmiyyətli artımını şərtləndirmişdir. Bu ölkələrdən bəziləri (Əlcəzair, Liviya və s.) bu gəlirlərdən milli iqtisadiyyatın inkişafı və sənayeləşmə məqsədilə istifadə edirlər, digərləri (BƏƏ, Səudiyyə Ərəbistanı Küveyt və Yaxın Şərqlə digər ölkələri) borc kapitalının əsas ixracatçısına çevrilmişdir;
3. İqtisadi inkişaf templərinə görə sənaye istehsalının ÜDM-də kifayət qədər yüksək çəkisi və emal sənayesinin və maşınqayırmanın ixracda yüksək payı ilə bir çox göstəricilərinə görə yüksək və orta inkişaf səviyyəli ölkələrə yaxınlaşmış Yeni sənaye ölkələri (YSÖ) yarımqrupu ayrılır.

4. iqtisadi inkişaf səviyyəsinə görə inkişaf etməkdə olan ölkələr arasında yüksək, orta və aşağı inkişaf səviyyəli ölkələr fərqləndirilir. Burada sənaye məhsulları istehsalı göstəricilərinə görə dünyanın qabaqcıl ölkələrinin sırasında olan Hindistanın rolunu qeyd etmək lazımdır. Ancaq adambaşına düşən ÜDM istehsalına görə bu ölkə aşağı inkişaf etmiş ölkələrə aid edilir.

Son iki onillikdə BMT-nin statistikasına görə iqtisadi inkişafda böyük uğurlara nail olan Çin də inkişaf etməkdə olan ölkələr qrupuna daxildir. İqtisadiyyatın mərkəzdən idarə olunması ilə bazar sisteminin uzlaşması iqtisadiyyatın açıqlıq səviyyəsini yüksəltmiş və xarici investisiyaları cəlb etmiş, beləliklə, XX əsrin sonunda Çin öz iqtisadi gücünə görə ABŞ-dan sonra ikinci nəhəngə çevrilmişdir.

Dünya Bankı imtiyazlı maliyyələşdirməyə və əvəzsiz yardımlara daha çox ehtiyacı olan ölkələri müəyyənləşdirmək məqsədilə adambaşına düşən gəlirlərə görə ölkələri aşağıdakı kimi təsnifləşdirir.

Dünya ölkələrinin iqtisadi inkişaf səviyyəsinə görə qruplaşdırılması

Ölkələrin tipləri	Ölkələrin yarım tipləri	Ölkələr
Yüksək inkişaf etmiş ölkələr	«Böyük yeddilik»	ABŞ, Yaponiya, Almaniya, Fransa, Böyük Britaniya, İtaliya, Kanada*
	Qərbi Avropanın yüksək inkişaf etmiş kiçik dövlətləri	İsveçrə, Avstriya, Belçika, Niderland, Lüksemburq, İsveç, Norveç, Danimarka, Finlandiya, İslandiya
	«Mühacir kapitalizm» ölkələri	Avstraliya, Yeni Zelandiya, CAR, İsrail
	Qərbi Avropanın mikrodövlətləri	Andorra, Vatikan, Lixtenşteyn, Malta, San-Marino, Monako

Orta inkişaf etmiş ölkələr	Qərbi Avropanın inkişafda geri qalmış ölkələri	İrlandiya, İspaniya, Portuqaliya, Yunanıstan
	Mərkəzi və Şərqi Avropa ölkələri	Polşa, Latviya, Litva, Estoniya, Macarıstan, Çexiya, Slovakiya, Sloveniya, Rumıniya, Bolqarıstan, Serbiya, Çernoqoriya, Xorvatiya, Bosniya və Hersoqovina, Albaniya, Makedoniya
	MDB ölkələri	Rusiya («7+1»), Ukraina, Belarus, Moldova, Azərbaycan, Gürcüstan, Ermənistan, Qazaxıstan, Özbəkistan, Türkmənistan, Qırğızıstan, Tacikistan
İnkişaf etməkdə olan ölkələr	«Açar» ölkələr»	Braziliya, Meksika, Argentina, Çin, Hindistan, Türkiyə
	Yeni sənayeləşmiş ölkələr	Cənubi Koreya, Tayvan, Sinqapur, Malayziya, Tailand, Filippin, Misir, Çili, Kolumbiya, Venesuela və s.
	Neft ixrac edən ölkələr	İran, İraq, Səudiyyə Ərəbistan, Küveyt, Qatar, BƏƏ, Bəhreyn, Liviya, Bruney və s.
	Əlverişli İCM-ə malik olan kiçik ölkələr	Baham a-rı, Liberiya, Kipr, Panama, Trinidad və Tobaqo, Yamayka və s.
	İnkişafda geri qalmış ölkələr	Suriya, İordaniya, Pakistan, İndoneziya, Nigeriya, Keniya, Uqanda, Mozambik, Peru, Boliviya, Ekvador və s.
	Ən zəif inkişaf etmiş ölkələr	Laos, Kamboca, Nepal, Əfqanıstan, Yəmən, Çad, Mali, Niger, Efiopiya, Somali, MAR, Konqo, Haiti, Nikaraqua və s.

Bu gün qloballaşmanın özü ilə birlikdə zənginlik, yoxsa yoxsulluq gətirdiyi, istər mütəxəssislər arasında, istərsə də sadə vətəndaşlar arasında olduqca mübahisəli bir məsələyə çevrilmişdir. Bəziləri qloballaşmanı zəngin olmağın yolu kimi

qiymətləndirdiyi halda, bəziləri də onu zəngin ölkələrlə yoxsul ölkələr arasındakı uçurumu daha da dərinləşdirən bir proses kimi qiymətləndirir.

Dünya Bankının statistik məlumatlarına görə 2000-ci ildə yüksək gəlirli ölkələrdə adambaşına düşən milli gəlir orta hesabla 27680\$ olduğu halda, aşağı gəlirli ölkələrdə bu rəqəm 410\$ təşkil edir. Satınalma gücü paritetinə görə isə bu rəqəmlər müvafiq olaraq, 27770\$ və 1980\$ həddindədir. Bu rəqəmlər onu göstərir ki, müasir dünyada iqtisadi rifah baxımından varlı və yoxsul ölkələr arasında dərin uçurum mövcuddur.

Milli səviyyədə aparılan gəlir bölgüsü araşdırmalarında fərqlərin özlərini və ailələrini dolandıra biləcək müəyyən bir minimum gəlir əsas götürülür və bu gəlirdən aşağı gəlirə sahib olan əhali “yoxsul” adlandırılır.

Beynəlxalq qurumların bu sahədə apardıqları araşdırmalar isə milli səviyyədə aparılan araşdırmalardan fərqlidir. Dünyada hələ də gəlir bölgüsü sahəsində müntəzəm və əhatəli gəlir bölgüsü statistikalarını aparan qurumların əsasında Dünya Bankı dayanır. Dünya Bankı gündəlik 1 və ya 2\$-dan aşağı gəlirlə həyatını davam etdirən əhalini “yoxsul” kimi qəbul edir. Dünya Bankının rəqəmlərinə əsasən bu gün bütün dünyada 1,2 mlrd. insan yoxsulluq içindədir. Bu əhalinin əhəmiyyətli hissəsi Cənubi Asiya, Mərkəzi Afrika və Şərqi Asiyanın inkişaf etməkdə olan ölkələrində yaşayır. Cənubi Asiyadakı yoxsul əhalinin sayı təxminən 522 mln. nəfərdir. Şərqi Asiya və Sakit okean regionlarında yaşayan yoxsulların sayı 278 milyon, Mərkəzi Afrikada olanlar isə 291 milyondur.

Seçilmiş bəzi zəruri əmtəə və xidmətlərin istehlakı sahəsində də ölkələr arasında dərin uçurum olduğu görünür. Məsələn, telefon xidmətlərinə çıxış baxımından inkişaf etmiş və zəif inkişaf etmiş ölkələri müqayisə etdikdə görürük ki, ABŞ, Danimarka, İsveçrə, Kanada kimi ölkələrdə hər 1000 nəfərə düşən telefon xətti sayı 500-dən çox olduğu halda, Kamboca, Konqo, Çad, Əfqanıstan və Niger kimi ölkələrdə yalnız 1-dir. Əsas istehlak məhsullarından biri olan ət istehlakına nəzər saldıqda isə inkişaf etmiş ölkələrdə adambaşına illik ət istehlakının 100 kq-dan çox olduğu halda, Banqladeş, Malavi, Burundi və Hindistan kimi ölkələrdə 3-4 kq olduğunu görürük.

Təhsil və səhiyyə xərcləri baxımından da inkişaf etmiş ölkələr və zəif inkişaf etmiş ölkələr arasında ciddi fərqliliklər mövcuddur. İnkişaf etmiş ölkələrdə adambaşına

illik səhiyyə xərci 2000-3000\$ arasında olduğu halda bu rəqəm zəif inkişaf etmiş ölkələrin əksəriyyətində 10\$ və daha aşağıdır.

Bir şagirdə düşən illik təhsil xərci isə Şri-Lanka, Nepal, Mozambik, Çin, Madaqaskar kimi ölkələrdə 40-60\$ arasında olduğu halda, başlıca inkişaf etmiş ölkələrdə bu rəqəm 10000-15000\$ arasındadır. Dünya Bankı tərəfindən qloballaşan dünyada iqtisadi bərabərsizlik məsələsinə həsr edilmiş tədqiqatlarda göstərilir ki, XVI əsrdən bəri dünyada iqtisadi bərabərsizliklər davamlı şəkildə artım meylinə olmuşdur. Ancaq o da qeyd edilir ki, qloballaşma, bu bərabərsizliyin meydana gəlməsində əsas səbəb deyil, əksinə qloballaşma prosesinə qoşulmayan ölkələr iqtisadi baxımdan daha çox geri qalırlar.

1990-cı ildən etibarən hər il BMT-nin İnkişaf Proqramı tərəfindən nəşr edilən "İnsan İnkişafı Hesabatı"nda dünya ölkələri arasında əhalinin rifahını ÜDM-dən daha geniş şəkildə özündə ehtiva edən və ölkələr arasında sosial-iqtisadi inkişaf səviyyələrini müqayisə etməyə imkan verən İnsan İnkişafı İndeksi hesablanır. Hesabatda ölkələr arasındakı inkişaf səviyyəsini yalnız adambaşına düşən milli gəlirdəki artımla (iqtisadi artım) hesablanmasının doğru olmadığı ifadə edilir. Onlar hesab edirlər ki, bir ölkədə milli gəlir artım sürətinin yüksək olması, o ölkənin inkişaf etmiş ölkə kimi qəbul edilməsi üçün kifayət deyildir.

Bu indeks insan inkişafının üç ölçüsünü özündə birləşdirir:

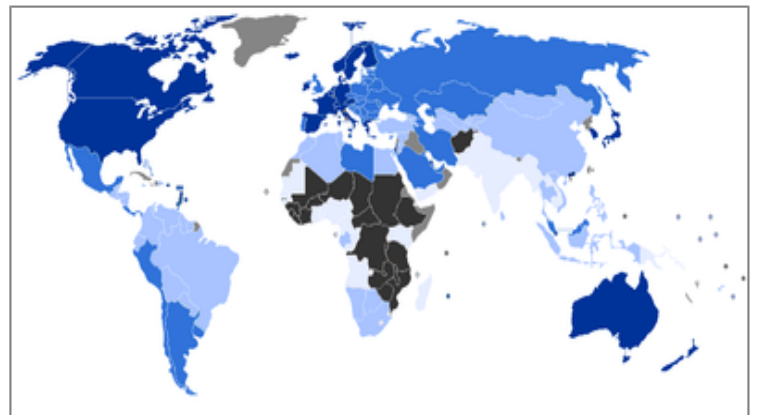
- uzun və sağlam ömür (orta ömür uzunluğu əsasında hesablanır);
- təhsil səviyyəsi (böyüklər arasında savadlılıq, həmçinin ibtidai, orta və ali məktəblərdə təhsil alanların say nisbəti əsasında hesablanır);
- layiqli yaşayış standartları (alıcılıq qabiliyyəti pariteti/AQP, gəlir əsasında hesablanır).

Lakin, bu indeks insan inkişafının müfəssəl, hərtərəfli ölçü vasitəsi deyil. Məsələn, buraya gender və ya gəlir bərabərsizliyi, insan hüquqları və siyasi azadlıqların təmin olunması kimi göstəricilər daxil edilmir. Buna baxmayaraq, məhz bu indeks insan inkişafının və gəlirlə rifah arasında qarşılıqlı mürəkkəb münasibətlərin nəzərdən keçirilməsi üçün daha geniş prizmanı təmin edir.

2009-cu il Hesabatındakı reyting sistemi istisna olmaqla əvvəlki illərdə reyting 3 kateqoriyaya bölünmüşdür – aşağı, orta və yüksək. 2009-cu ildən etibarən isə ölkələr 4 kateqoriyaya bölünür. Yeni sistemdə əvvəlkinə əlavə olaraq "çox yüksək" kateqoriyası daxil edilmişdir. 2010-cu ilin Hesabatı BMT-nin İnkişaf Proqramı tərəfindən 4 noyabr 2010-cu il tarixində açıqlanmışdır. 182 ölkənin yer aldığı bu hesabatda Azərbaycan Rusiya və Qazaxıstandan sonra 67-ci, Gürcüstan 74-cü, Ermənistan 76-cı, Türkiyə isə 83-cü yerdə qərarlaşmışdır.

2008-ci ilin məlumatları əsasında tərtib olunmuş 2010-cu ilin hesabatına görə BMT-yə üzv ölkələrdə İİ göstəricisi aşağıdakı şəkildə göstərildiyi kimi olmuşdur.

Yuxarıda qeyd olunan fikirlərdən belə nəticəyə gəlmək olar ki, “İnkişaf Etməkdə Olan Ölkələr” anlayışı yetərincə şərtidir. Yer kürəsi əhalisinin 80%-dən çoxunu, dünya ölkələrinin 4/5-nü birləşdirən İEOÖ-nün əsas əlamətlərini aşağıdakı kimi göstərə bilərik:

Dark Blue	- > 0,850	Light Blue	- 0,400 – 0,550
Medium Blue	- 0,700 – 0,850	Dark Grey/Black	- < 0,400
Light Blue	- 0,550 – 0,700	Grey	- məlumat yoxdur

1. Bütün bu ölkələr dünənə qədər müstəmləkə və qərbdən asılı idilər;

2. Bu ölkələrin iqtisadi sistemi son dərəcə qeyri-sabitdir;

3. Onlar inkişaf etmiş ölkələrin iqtisadiyyatından əhəmiyyətli şəkildə asılıdır.

Konkret olaraq təhlil etmək üçün İEOÖ- nü aşağıdakı qruplara bölmək olar:

1. Aktiv ödəmə balansına (tədiyyə balansına) malik ölkələr (enerji resurslarının ixracatçıları): Bruney, İraq, İran, Qatar, Küveyt, Liviya, BƏƏ, Səudiyyə Ərəbistanı.

2. Xalis enerji resursları ixracatçıları, lakin daima mənfi tədiyyə balansı ilə: Əlcəzair, Venesuela, Qabon, Misir, Kamerun, Konqo, Nigeriya, Peru və başqaları aiddir.

3. Yeni sənaye ölkələri (YSÖ) Cənub-Şərqi Asiya ölkələri: Cənubi Koreya, Honkonq, Sinqapur, Tayvan, Malayziya, Tailand, İndoneziya, həmçinin Argentina, Braziliya.

4. Dördüncü dünya adlandırılan ölkələr: Bu iqtisadi cəhətdən ən geridə qalan, sosial vəziyyəti pis olan dövlətlərdir (60-a yaxın ölkədən ibarətdir). Onlara Afrika ölkələrinin əksəriyyəti, Asiyanın bəzi ölkələri (Banqladeş, Şri-Lanka, Nepal, Yəmən), Amerika qitəsi ölkələrindən Haiti, Honduras, Nikaraqua, Santo-Dominqo və başqaları aiddir. İnkişaf etməkdə olan ölkələrin sənayecə inkişaf etmiş ölkələrə uzun müddətli “bağlılığı”, onların dünya təsərrüfatı həyatında iştirakına son dərəcə ziddiyyət təşkil edir. Bu ayrı-ayrı inkişaf etməkdə olan ölkələrin qeyri-bərabər iqtisadi inkişafı ilə əlaqədardır. Qeyd olunmuş qeyri-bərabərlik, onların beynəlxalq iqtisadi əlaqələrdə iştirakının xarakterinə görə müxtəlif qruplara ayırır.

İnkişaf etməkdə olan ölkələr və inkişaf etmiş ölkələr arasındakı iqtisadi potensialda böyük fərqlər bu günün reallıqlarıdır. Lakin, inkişaf etməkdə olan ölkələrin rolunu artırmadan dünya təsərrüfatında kəskin problemlər və ziddiyyətlər nəinki azalar, əksinə daha da artar. Digər tərəfdən, sənayecə inkişaf etmiş ölkələr mübahisə olunmaz istehsal, elmi-texniki təchizat səviyyəsi üzrə iqtisadi üstünlüyə malikdir.

90-cı illərdən bəri ümumdünya məhsulunun 17%-ə qədəri inkişaf etməkdə olan ölkələrin payına düşür. Bu ölkələrdə sənaye istehsalının ən sabit artım tempi müşahidə olunmuşdur (Çindən sonra). Ümumilikdə, onlar inkişaf etmiş ölkələrdən daha tez inkişaf etmişlər. Bütün inkişaf etməkdə olan ölkələrdə orta artım tempi 6%-ə kimi yüksəlmişdir.

Dünya təsərrüfatının ən dinamik hissəsi Cənub-Şərqi Asiya rayonudur. Məhz bu rayonda Yaponiyanın “iqtisadi möcüzəsindən” sonra “Asiya pələnglərinin möcüzəsi” meydana çıxdı, onların arasında Cənubi Koreya, Tayvan, Sinqapur, Honkonq aparıcı yerləri tuturlar. Bu möcüzənin əsasında ümummillə məhsulun yüksək sabit artımı (son 20 ildə, orta hesabla 8%) və dünya bazarında bu ölkələrin məhsullarının rəqabət qabiliyyətinin yüksəlməsi durur.

Cənubi Koreyada 1985-1990 illərdə ümumdaxili məhsulun orta illik artım tempi 9.5% təşkil edib. Ümummillə məhsulun adambaşına düşən səviyyəsinə görə Cənubi Koreya, əgər 1970-ci ildə dünya iyerarxiyasının altıncı onluğunda yer tuturdusa, 1985-ci ildə artıq ikinci onluğa keçdi. Ölkənin iqtisadi inkişafının əsas, başlıca faktoru avtomobil sənayesinin sürətləndirilmiş inkişafı, yarımkəçiricilərin, məişət elektronikasının sürətləndirilmiş inkişafından ibarətdir.

Sürətli iqtisadi inkişafın digər səbəbi Cənubi Koreyanın xarici iqtisadi əlaqələri ilə bağlıdır. Müasir dövrdə, Cənubi Koreya iqtisadiyyatının “simasını” müəyyən edən maddi istehsalın bütün sahələri dəqiq aydın ixracyönlü xarakterə malikdir. Büdcə daxilolmalarının əsas hissəsi xarici ticarətdən gələn gəlirlərin hesabına düşür. Cənubi Koreya məhsulları Avropanın, ABŞ-ın ən güclü və rəqabət qabiliyyətli firmaları ilə rəqabətə girərək ABŞ və Avropa bazarlarına nüfuz etmişlər. Daewoo Elektroniks, Samsung, LG kimi firmalar dünyada məşhurdur.

Tayvan iqtisadiyyatının uğurunu təmin edən yeganə vasitə - xarici iqtisadi əlaqələrdəki xüsusilə nəzərə çarpdırılmasıdır. Ölkə heç bir maddi resurslara malik deyil və hamısını idxal edir. Müasir dövrdə ölkənin ümummillə məhsulunun 5%-dən çoxu ixrac gedir. Tayvan iqtisadiyyatının ən əhəmiyyətli faktoru ölkə rəhbərliyinin səmərəli iqtisadi siyasəti hesab olunur.

Malayziya iqtisadiyyatının əsas uğurlarını emal sənayesinin sahələri müəyyən edir (televizorların yığılması, video texnika, kompüter və s.). Ölkə üçün xarici iqtisadi əlaqələrin əhəmiyyəti yüksəkdir. Ümummillə məhsulun ixracatdakı payı 1982-ci ildə 28%-dən 1997-ci ildə 44%-ə qalxmış, 2000-ci ildə isə 50%-ə yaxınlaşmışdır.

YSÖ arasında kiçik ada ölkəsi olan Sinqapur xüsusi yer tutur. Sahəsi cəmi 640 kv.km ,əhalisi isə 3.1 mln. nəfər olan bu Cənub-Şərqi Asiya ölkəsinin ixrac kvotası əlahiddə dərəcədə yüksəkdir - ÜMM-də təxminən 56% təşkil edir. Ölkə iri maliyyə mərkəzidir. Dünyanın bütün transmilli bankları öz filiallarını burada açmışlar. Sinqapurun güclü daxili kapital yığılmasını maliyyə vasitəçiliyindən, tranzitdən, turizmdən gələn yüksək gəlirlər təmin edir. Sinqapur Mərkəzi Bankı 65 mlrd. dollar qızıl valyuta ehtiyatlarına malikdir. YSÖ-yə həmçinin Filippin, Tailand və İndoneziyanın bir hissəsi, Braziliya və Argentina aid edilir. Bu ölkələrin iqtisadi uğurları müxtəlifdir. Lakin onları başlıca olaraq aşağıdakılar birləşdirir: onlar əhəmiyyətli iqtisadi inkişaf prosesinə qoşulmaqla əsrlər boyu olan sosial-iqtisadi gerilikdən yaxa qurtardıqlarını inkişaf etmiş ölkələrə göstərə bildilər. YSÖ-nün nailiyyətləri Qərbi Avropa və digər inkişaf etmiş ölkələrə, o cümlədən ABŞ-a meydan oxumaqdadır. Son illər ərzində Cənub-Şərqi Asiya ölkələrinin dünya üzrə ÜMM-da xüsusi çəkisi 1.3%-dən 4.5%-ə qədər artmışdır. Bu faktın özü isə dünya təsərrüfatında güclərin yeni düzülüşünü səciyyələndirir.

Müstəqillik qazandıqdan sonra ilk dövrlərdə inkişaf etməkdə olan ölkələrin rolu nəzərə çarpmırdı. 1950- 1960-cı illərdə onlar sosial-iqtisadi inkişaf modelinin seçilməsi və özlərinin milli özünü dərk etmə mərhələsini formalaşdırırlar. Əhaliyə düşən ÜMM həcmi bu dövrdə orta hesabla 3%-dən çox artmadı. Xarici ticarət dövriyyəsinin orta artım tempi, Qərbin inkişaf etmiş ölkələri ilə müqayisədə 2.5 dəfə aşağı idi.

1973-1975 illərdə inkişaf etməkdə olan ölkələr özləri haqqında ilk sözü dedilər: neft məhsullarını ixrac edən ölkələr xarici iqtisadi mövqelərinin kəskin şəkildə gücləndirildilər. Qısa zamanda Qərb iqtisadiyyatı keçmiş autsayderlərdən asılı qaldı. Lakin 70-ci illərin sonu 80-ci illərin əvvəllərində yeni resurs qoruyucu texnologiyanın tətbiqi ilə Qərb öz cavabını verdi. İnkişaf etməkdə olan ölkələrin 70-ci ildə hazır məhsullarla dünya bazarına çıxmaq cəhdləri uğursuzluğa düşər oldu. Məhz onda “yeni beynəlxalq qaydaların” yaradılması məsələsi ortaya çıxdı. Bu konsepsiyanın ideoloqlarından biri Argentina alimi R.Prebiş inkişaf etməkdə olan ölkələrə qərb tərəfindən real yardımın göstərilməsini və birgə hərəkət etmək zərurətini sübut etdi. Bu isə İEOÖ-nü bərabər hüquqlu beynəlxalq əməkdaşlıq yoluna çıxartmaq məqsədini daşıyırdı. İnkişaf etməkdə olan ölkələr əhəmiyyətli tərəqqiyə nail ola bilmədilər. Belçika alimi Q. Van der Vey demişdir; “80-ci illəri üçüncü dünya ölkələri üçün “itirilmiş onillik” hesab etmək olar”. Bu çox kəskin bəyanat idi. İEOÖ arasında da beynəlxalq iqtisadi münasibətlərdə iştiraka nail olan ölkələr var idi (Məsələn: “Asiya pələngləri” olan Tayvan, Sinqapur, Honkonq, Cənubi Koreya və Malayziya. Onların beynəlxalq ticarətdəki payı 3%-dən 9%-ə yüksəlmişdir).

1990-cı ildən YSÖ, Danimarka, İsveç, İsveçrə və Avstraliya kimi dövlətləri Asiya məişət bazarından sıxışdırmaqla, Yapon əmtələri ilə uğurla rəqabət apardılar. Bunun başlıca amili Cənub-Şərqi Asiya ölkələrində aşağı səviyyəli əmək haqqı idi. Saat stavkası üzrə orta əmək haqqı ABŞ-la müqayisədə Sinqapurda 4 dəfə, Malayziyada 8 dəfə, Tailandda isə 10 dəfə aşağıdır. Bu faktın özü dünya bazarında rəqabət qabiliyyətli əmtəələrin yüksək səviyyəsini təmin edir.

İndi isə, inkişaf etməkdə olan ölkələr qrupunun yeni sənaye ölkələri adlanan kateqoriyasından Cənubi Koreya, Malayziya və Sinqapurun inkişaf yolu və müasir iqtisadiyyatı haqqında bir qədər geniş məlumat vermək istərdim.

Cənubi Koreya Respublikası. 1910-cu ildə Yaponiya tərəfindən işğal edilən və müstəmləkələşdirilən Koreya bu vəziyyətdən II Dünya Müharibəsində Yaponiyanın məğlub olması ilə çıxıb. 1945-ci ildə müstəmləkə dövrü sona çatsa da, daxili xaos dövrü başlayır. Ölkə II Dünya Müharibəsindən sonra şimal və cənub olaraq iki yerə bölünüb. II Dünya Müharibəsindən sonra başlayan “soyuq müharibə”də Şimali Koreya keçmiş SSRI-yə, Cənubi Koreya isə Qərb blokuna yaxınlaşır. 1950-ci ildə isə Şimali Koreya Cənubi Koreyaya hücum edib. 3 il davam edən müharibə Koreya Respublikasını iqtisadi bir fəlakətə sürükləyib.

Müharibə başa çatdıqda isə Cənubi Koreya iqtisadiyyatı sıfır nöqtəsində və yardımlara möhtac vəziyyətdə olan bir ölkə vəziyyətində idi. Koreya üçün 1961-ci ilə qədər keçən 8 il özünə gəlmə dövrüdür. 1961-ci ilə qədər Koreyada Şərqi Asiya tipli inkişaf modelinin tətbiq olunması o qədər də uğurlu olmayıb. Vyetnam müharibəsində ABŞ ordusuna verilən dəstəyin qarşılığı olaraq alınan yardımlar və Yaponiyadan alınan müharibə təzminatları bu dövrün Koreyasına sərmayə qoyuluşunun təməl qaynaqları olub.

Bu dövrün xarakterik xüsusiyyətlərindən biri ölkənin çökən infrastrukturunun yenidən qurulmasıdır. Xarici maliyyə mənbələri əhəmiyyətli dərəcədə infrastruktur investisiyalarında istifadə edilib. Nəticədə 1953-61-ci illərdə müharibənin təsiri ilə tamamilə tənəzzülə uğrayan iqtisadiyyat və infrastruktur özünə gəlməyə başlayıb. 1961-ci ildə Koreyada hərbi çevriliş baş verir və general Park Çung Hi dövlət başçısı olur. Gözlənilənlərin əksinə olaraq general Park Koreyanın iqtisadi inkişafına xüsusi diqqət yetirir. 1962-66-cı illəri əhatə edən “birinci 5 illik inkişaf planı” onun hakimiyyəti dövründə tətbiq olunmağa başlayıb. Hərbi çevrilişdən sonra bankları milliləşdirən general Park bu banklar vasitəsi ilə böyük şirkətlərə verilən kreditləri genişləndirir. Bu tədbirlər ilk baxışda avtoritar rəhbərliyin nişanəsi kimi görünə də nəticədə investisiya mühiti ciddi şəkildə yaxşılaşır. İlk beşillik inkişaf planının təməl hədəfi yoxsulluğu ləğv etmək olub. Planın təməl parametri ixracat mərkəzli sürətli inkişaf olaraq təyin olunub. İqtisadiyyatda ciddi struktur islahatları da bu dövrdə reallaşdırılır. İkinci beşillik planda bu islahatların nəticəsi özünü göstərməyə başlayır. Ölkənin əsl inkişafı 1972-76-cı illəri

əhatə edən 3-cü beşillik inkişaf planı dövründə qeydə alınır. Koreya hökuməti bu dövrdə ağır sənaye və kimya sənayesinin inkişaf etdirilməsinə xüsusi diqqət verir.

Ağır sənaye investisiyalarına ilk və ən əhəmiyyətli nümunə 1968-ci ildə qurulan “Posco” polad şirkətidir. Tae Jon Park tərəfindən sərmayə, texnologiya və təcrübənin demək olar ki, olmadığı bir dövrdə, yalnız 34 işçi ilə qurulan “Posco” bu gün dünyanın polad nəhəngləri arasındadır. “Posco” şirkətinin hal-hazırda 37 milyard dollarlıq var-dövləti var. Dünyada 36 istehsal müəssisəsi olan “Posco”da 17 min 600 adam çalışır. Şirkətin 22 ölkədə ümumilikdə 42 polad xidmət mərkəzi fəaliyyət göstərir.

Koreyanın keçdiyi inkişaf yolunu araşdıran Seul Milli Universitetinin professoru Qyun Park o dövr yüksək texnologiyaya söykənən istehsalı təşkil etmək üçün Koreyanın imkanlarının yetərinə olmadığını və bütün texnologiyaları yaponlardan götürüldüyünü bildirib. Ölkənin sürətli inkişaf üçün yaponlarla əməkdaşlıq etməsinin şərt olduğunu vurğulayan professor belə davam edir: “Texnologiyaları Yaponiyadan aldığımız, amma bir müddət sonra Koreya firmaları öz üslubunu ortaya qoymağa başlayıb. Texnologiyaları götürdüyümüz yapon şirkətləri bizim şirkətlərlə rəqabətə başlayıb. Uzun illərdir ki, öz texnologiyamızın məhsullarını istehsal edirik, amma Koreyadakı inkişafında yaponların köməyi inkar edilə bilməz. Məsələn, “Hyundai” ilk avtomobili istehsal etdiyəndə mühərrikini yaponlardan aldıq”.

Müharibədən sonrakı dövrdən başlayaraq, 1990-cı illərə qədər hər dövr üçün ayrı bir inkişaf strategiyasından yararlanan Cənubi Koreyada ağır sənaye və kimya sənayesindən sonra 70-ci illərin gündəmində avtomobil sektoru vardır. Avtomobil deyilən zaman Koreyanın lider şirkəti şübhəsiz ki, “Hyundai” yada düşür. Hələ də ətrafında 45-ə qədər şirkəti saxlayan və təxminən 180 min adamı çalışdıran “Hyundai” eyni zamanda inşaat, gəmi istehsalı, polad, neftkimya, maşın, elektronika, maliyyə və pərakəndə kimi sahələrdə fəaliyyət göstərir. Şirkətin keçmişi Çung Ju Yungun 1940-sı ildə açdığı kiçik bir təmir atelyesinə söykənir. 1980-ci illərdən sonra isə gündəmə yüksək texnologiyalı istehsal və elektronika məhsullarına gəlir. “Samsung” və “LG” kimi şirkətlərin global ölçüdə yüksəlməsi bu dövrdə reallaşır. Koreyada 1985-ci ilə qədər

dövlət böyük sənaye investisiyalarına ciddi dəstək verir. Xüsusi sektor sanki dövlətin qanadları altında fəaliyyət göstərir. Hal-hazırda “Chebol” kimi tanınan qlobal Koreya markalarının hamısının inkişafında dövlətin böyük dəstəri var. Bu kimi şirkətlərə dövlətin dəstəyi isə 1985-ci ildə sona çatır.

Ölkənin qlobal markaları 1990-cı illərdən etibarən sürətlə xarici ölkələrə yayılır. Koreyadakı istehsala xarici bazarlardakı istehsal da əlavə olunur. Bu prosesin qarşısını isə 1997-ci ildəki Asiya maliyyə böhranı kəsir. 1997-ci ildə baş verən və Asiya pələngləri kimi tanınan Yaponiya, Sinqapur, Malaziya, Tailand kimi ölkələri sarsıdan böhran Koreya iqtisadiyyatını da mənfi təsir göstərmişdir. Buna baxmayaraq, dinamik bir iqtisadiyyata sahib Koreya böhranın təsirlərindən qısa müddətdə çıxmağı bacarır. Bu müddətdə Beynəlxalq Valyuta Fondundan kredit alan Koreya bununla həm böhrandan çıxır, həm də borclarını qısa müddətdə geri qaytarır.

İqtisadi göstəricilər və qlobal markalar bir tərəfə, 50 ildə milli gəliri 200 dəfə artmasının başqa bir səbəbi də var. Xarici köməyə möhtac bir ölkə vəziyyətindən digər ölkələrə texnologiya transferi edən bir ölkə vəziyyətinə gəlməyin təməli bəşəri sərmayədir. İnkişaf strategiyaları nə qədər yaxşı olursa-olsun, son məqamda layihələri tətbiq edəcək bir insana ehtiyac var. Koreyanın fərqi də buradadır. Koreyalı ailələrin təhsilə verdikləri fəvqəladə əhəmiyyət, uşaqların ən yaxşı təhsili almaları üçün göstərilən fədakarlıqlar, elm və texnologiyadakı inkişafın əsasıdır. Koreyada lisey məzunlarının 84 faizi universitetə qəbul olunur. 50 milyon əhalisi olan ölkədə universitetlərin sayı 408-dir. Koreya universitetə daxilolma nisbətlərinə görə ABŞ, Yaponiya, Fransa və Almaniya kimi ölkələrlə müqayisə oluna bilər. Universitet məzunlarının 40 faizi elm sahəsində çalışır. Ölkədə Ümumi Daxili Məhsulun 3,7 faizi elmi araşdırmalara ayrılır.

1980-ci illərdən etibarən ölkədə informasiya texnologiyaları (İT) inqilabı yaşanır. İT sektorunun iqtisadiyyata köməyi isə 40 faizə çatıb. Koreyanın bir xüsusiyyəti də dünyada ən çox optik kabelin olduğu ölkə olmasıdır. Professor Lee Kanq koreyalıların təhsilə bu qədər əhəmiyyət verməsinin əsl səbəbinin Koreya müharibəsinin olduğunu

deyir: “Müharibə olmasaydı Koreya hələ də əkinçiliyin kök saldığı bir ölkə olaraq qalardı. Müharibədə yaşanan faciələr, aclıq və səfalət insanları motivasiya etdi. Təhsilə və müvəffəqiyyətə diqqət ayırmasına səbəb oldu”.

Malayziya Federasiyası. Hazırda təqribən 20 mln nəfərə yaxın əhalisi olan Malayziya Federasiyası Malayya və onunla bir dövlət çərçivəsində birləşən Şimali Kalimantana, Saravak və Sabah ərazilərindən ibarətdir və konstitusiyalı monarxiyadır. Əslində Malayziya monarxiyası daha çox prezidentliyə bənzəyir. Belə ki, Malayziya Federasiyası 13 ştatdan ibarətdir, onlardan 9-u sultanlıqdır. Bu sultanlıqlar nəsli sülalə hakimləri tərəfindən idarə olunur. Monarx onların arasından seçilir və hakimiyyət müddəti beş ildir. Qanunvericilik hakimiyyəti çoxpartiyalı sistem zəmində fəaliyyət göstərən ikipalatalı parlamentə məxsusdur. Parlament hökuməti formalaşdırır. Hökumət çox geniş hüquqlara malik olsa da, parlament qarşısında məsuliyyət daşıyır.

Malayziya Federasiyası indiki dövlət formasını 1963-cü ildə almışdır. Lakin bu tarixə qədər o, bir sıra hadisələr və çətinliklərlə üzləşmiş, onların həlli yolunda xalq ciddi mübarizə sınaqlarından çıxmış fədakarlıqlar göstərmişdir.

Malayziya müstəqil inkişaf yoluna qədəm qoyduqdan sonra iqtisadiyyatın və ictimai- siyasi həyatın yenidən qurulması sahəsində kapitalizm yolunu tutdu. Ona önəm verildi ki, özəl fəaliyyətə lazım imkan yaradılsın, işgüzarlığa dəstək verilsin və bazar münasibətləri iqtisadi həyatın aparıcı istiqaməti olsun. Maraqlıdır ki, Malayziya bu kursu tətbiq edərkən üzünü Qərbbə yox, Şərqqə, ilk növbədə Yaponiyaya və Tayvana çevirmişdi. Sürətlə inkişaf etməkdə olan bu ölkələrin təcrübəsi Malayziyaya çox şey verdi, ölkə yeni istehsal sahələrinə və ən müasir texnologiyaya yiyələndi. İqtisadi inkişaf bir tərəfdən xalqın güzəranını xeyli yaxşılaşdırdısa, o biri tərəfdən cəmiyyətdə müəyyən problemlərin olduğunu üzə çıxardı. Onların da əsasda çox zaman etnik münasibətlər dururdu, daha doğrusu, ölkə əhalisinin əsasını təşkil edən etnik toplumların siyasi və iqtisadi həyatdakı mövqeləri arasında fərqlərin artması dururdu.

Belə ki, ölkə əhalisinin yarıya qədərini təşkil edən malayların çox böyük hissəsi kəndlilərdən ibarət idi, olduqca az hissəsi isə şəhərlərdə yaşayırdı və onların da bir

qayda olaraq dövlət işlərində çalışan qulluqçular idilər. Çünki, konstitusiyaya görə siyasi və inzibati hakimiyyət ən böyük etnik qrup olan malaylara məxsus idi. Ölkənin iqtisadi həyatında əsas mövqelər isə etnik çinlilərin əlində cəmləşmişdi. Çinlilərin 75%-i şəhərlərdə yaşayır və demək olar ki, ölkənin hər bir şəhərinin əksər əhalisi onlardır. İqtisadiyyatın sənaye bölməsində istər sahibkar, istərsə də fəhlə və qulluqçu kimi çinlilər hakimdirlər. Hindlilər əsasən plantasiya sahibləri və işçiləridir. Bu plantasiyalarda da bir qayda olaraq kauçuk becərilməsi və istehsalı ilə məşğul olurlar. Bununla yanaşı ticarətçilər, eləcə də mühəndis, həkim və digər əqli və intellektual əmək sahibləri arasında hindlilər əksəriyyəti təşkil edirlər. Məlumdur ki, bu növ peşə sahiblərinin yaşayış yeri bir qayda olaraq şəhərlərdir.

Təbiidir ki, ölkənin inkişafının nəticələri daha çox şəhərlərdə özünü göstərdiyindən ondan daha çox yararlanan çinlilər, sonra isə hindlilər idi. Bu isə malaylar arasında narazılıq yaradırdı. İkinci tərəfdən isə iqtisadi baxımdan daha da güclənən çinli və hindlilər mövcud məhdudiyyətlərə görə ölkənin siyasi və inzibati həyatından kənar qalmalarından razı deyildilər. Bu iki istiqamətdə artan narazılıqlar 1969-cu ilin mayında daxili siyasi böhrana gətirdi, malay- çinli toqquşmaları ilə nəticələndi.

Baş verən hadisələrin gələcəkdə bir daha təkrar olunmaması məqsədilə Malayziya hakimiyyəti məcbur oldu ki, ölkənin iqtisadi, siyasi, ideoloji və qanunvericilik həyatında bir sıra dəyişikliklər etsin. Parlamentin hüquqları bir qədər azaldıldı, siyasi sistemdə dəyişiklik edildi, irəlidə dediyimiz kimi, Milli Cəbhə yaradıldı və oraya hakim partiyalarla yanaşı müxalifət partiyaları da daxil oldu.

1970-ci ildə ölkənin rəsmi ideoloji kursu haqqında bəyanat elan edildi. Rukunəqara - Dövlətin əsasları - adlanan bu bəyanatın başlıca prinsipləri aşağıdakılar idi :cəmiyyətin demokratikləşdirilməsi, milli sərvətlərin bərabərhüquqlu bölüşdürülməsi zəmində sosial ədalət cəmiyyəti yaratmaq, müasir elm və texnikaya əsaslanan mütərəqqi Malayziya qurmaq. Elan edilirdi ki, bu məqsədlərə çatmaq üçün Allaha inanmaq, ali

hakimiyyətə və dövlətə sədaqət, konstitusiyaya hörmət, qanunlara ciddi əməl etmək və mənəvi normaları qoruyub saxlamaq kimi prinsiplərə əsaslanmaq lazımdır.

Bütün bu irili-xırdalı siyasi hadisələrə baxmayaraq haqqında danışdığımız dövrdə ölkə iqtisadi inkişaf baxımından kifayət qədər uğurlar qazanmaqda davam etmişdir. Zəngin neft, qalay və kauçuk kimi milli sərvətlər ölkə iqtisadiyyatındakı tərəqqi və artımın təminatıdır. Malayziya ASEAN ölkələri içərisində istehsalın artım sürətinə görə Sinqapurdan sonra ikinci yerdə durur. 80-ci illərdə iqtisadiyyatın dövlət bölməsində bir sıra istehsal sahələrinin özəlləşdirilməsinə önəm verilməsi inkişaf sürətinin artmasına daha bir təkan vermiş oldu. Yeni infrastrukturлар yaradılmasına xüsusi qayğı və diqqət verilməsi iqtisadi siyasətin əsas istiqamətlərindən birisidir. Tayland kimi Malayziyada da əgər 70-80-ci illərdə əmək tutumlu istehsala üstünlük verilirdisə, 90-cı illərdə artıq elm tutumlu istehsal sahələri də yaranmağa başlamışdır. Bu baxımdan M.Məhəmməd hökumətinin xidmətləri xüsusi qeyd olunmalıdır. M.Məhəmməd hökuməti də lap ilk günlərdən "Şərqə üz tutmaq" siyasətinə sadıq qalacağını elan etdi, Yaponiya və Cənubi Koreya inkişaf modelinə uyğun olaraq milli iqtisadiyyatın inkişafı və yeniləşdirilməsinin aşağıdakı əsas istiqamətlərinə üstünlük veriləcəyini bildirdi: 1) Yaponiya, Cənubi Koreya və Avropanın ən məşhur şirkətlərinin Malayziyada yığma müəssisələrini yaratmaqla ölkəyə yüksək texnologiya gətirmək və bununla da yüksək ixtisaslı işçi bazarı yaratmaq; 2) nəqliyyat, xüsusilə aviasiya və telekommunikasiya kimi sahələrdə ən müasir infrastrukturлар yaratmaq; 3) yerli xammala əsaslanan istehsal sahələrinin inkişafına yardım və kömək göstərmək.

Təbiidir ki, bu planların reallaşdırılması üçün ölkənin böyük məbləğdə kapital qoyuluşuna ehtiyacı var idi. Hökumət yenə də xarici investora üz tutmalı oldu. Ümumdünya Bankı, Beynəlxalq Valyuta Fondu və s. beynəlxalq maliyyə mərkəzləri ilə yanaşı ABŞ, Yaponiya, Tayvan, Cənubi Koreya, Sinqapur və s. kimi ölkələr Malayziya iqtisadiyyatına böyük sərmayələr qoydular. 90-cı illərdə investor ölkələrin sayı 30-dan çox olmuşdur. İndiyə qədər bu sahədə Yaponiya birinci yerdə gedirdisə, 90-cı illərin ortalarında Tayvan Yaponiyanı ötdü. Üçüncü yerdə isə ABŞ dayanır.

90-cı illərdə Soni, Samsunq, Ayva, Panasonik, Mitsubisi kimi transmilli şirkətlər Malayziyada yığma müəssisələr qurdular. Təkcə bu faktı göstərmək maraqlıdır ki, ilk dəfə olaraq Malayziyada Mitsubisi şirkətinin köməyi ilə tikilən yüngül avtomaşınlar zavodunun istehsal etdiyi "Proton" adlı minik avtomobilləri İndoneziya, Böyük Britaniya, Avstraliya və s. kimi ölkələrə ixrac olunur. Yeni yaradılmış milli aviaşirkət hazırda dünyanın on ən nəhəng və ən müasir şirkətlərindən biridir. Hazırda elektrik və elektron cihazları, maşın avadanlıqları kimi yüksək texnoloji məhsullarla yanaşı yüksək texnologiya əsasında hazırlanmış kənd təsərrüfat məhsulları Malayziya ixracatında əsas yer tutmaqdadır. 1991-2000-cü illərdə ümumi milli istehsalın orta hesabla artımı ildə 9,2% olmuşdur.

Doğrudur, 1997-ci ildə Taylandda baş verən maliyyə böhranı başqa qonşu ölkələrdə olduğu kimi Malayziyaya da təsirsiz ötüşmədi. Lakin Malayziya qısa zaman kəsiyində, daha doğrusu, 1998-ci ilin ortalarına qədər müddətdə bu böhranın nəticələrini aradan qaldıra bilmiş və artıq XXI əsrə öz əvvəlki inkişaf kursu və tempi ilə qədəm qoymuşdur.

Sinqapur Respublikası. Cənub-Şərqi Asiyanın digər əraziləri kimi Sinqapur da ikinci dünya müharibəsinin gedişində Yaponiya tərəfindən tutulmuşdu. 1942-ci ilin 15 fevralından şəhəri ələ keçirən yaponlar ona Sionan (Cənub şəfəqi) adını verdilər və 3 il yarım müddətində burada qaldılar.

Yaponiyanın təslimindən sonra Sinqapur yenidən əvvəlki işğalçıların - ingilis müstəmləkəçilərinin hakimiyyəti altına keçdi.

1963-cü ildə Malayya ilə birləşən Sinqapur Malayziya federasiyasının subyektlərindən biri oldu. Lakin bu birləşmə uzun sürmədi və 1965-ci ilin 9 avqustunda Sinqapur Malayziya Federasiyası tərkibindən çıxdı, müstəqil, demokratik və suveren respublika oldu. Dekabrın 22-də Yusuf Bin Yuşak Sinqapurun ilk prezidenti seçildi. Respublikanın ərazisi Sinqapur adasından və Malakka yarımadasının cənub qurtaracağındakı Sinqapura yaxın olan adalardan ibarətdir.

İstiqlaliyyət qazandıqdan sonra suveren Sinqapur Respublikası bütün dövlətlərlə bərabər hüquqlu və qarşılıqlı fayda prinsiplərinə əsaslanan siyasi və iqtisadi-ticarət əlaqələri qurmaq siyasəti yürütməyə hazır olduğunu bildirdi. Xarici siyasət kursunun ana xəttini isə tərəfsizlik və münaqişələrə girməmək kursu təşkil edirdi. Sinqapur 1965-ci ilin sentyabrında BMT-nin 117-ci üzvü oldu, bir ay sonra Britaniya Millətlər birliyinin 23-cü dövləti oldu. İrəlidə deyildiyi kimi, 1967-ci ilin avqustunda ASEAN-nın təsisçiləri sırasında Sinqapur respublikası da var idi.

Sinqapur respublikasının ilk xarici siyasi addımları bir tərəfdən böyük dövlətlərin dəstəyini qazanmaq məqsədi güdüldüsə, o biri tərəfdən ənənəvi xarici əlaqələrin saxlanması və inkişaf etdirilməsində dövlətin maraqlı olduğundan irəli gəlirdi. Bu baxımdan o, tərəfsizlik hərəkətinə qoşuldu, BMT-nin Asiya və Sakit okean ölkələri üzrə sosial komissiyasının, BMT-nin ticarət və inkişaf konfransının, Parlamentlərarası ittifaqın və digər beynəlxalq təşkilatların üzvü seçildi. Beynəlxalq Valyuta Fondu, Beynəlxalq Bərpa və İnkişaf bankı və s. kimi güclü maliyyə təşkilatları ilə fəal işbirliyi qurdu. ABŞ, Yaponiya və Avropanın iri dövlətləri və eləcə də dünyanın nəhəng transmilli şirkətlərinin etibarlı tərəfdaşına çevrildi. Bütün bunların və Sinqapur dövlətinin "açıq qapılar" siyasəti az zaman kəsiyində imkan verdi ki, ölkə nəinki regionun, ümumiyyətlə dünyanın ən dinamik və ən çevik inkişaf edən nöqtələrindən birinə çevrilsin. Həm də nəzərə almaq lazımdır ki, Sinqapur faktiki olaraq yerli xammal və enerji ehtiyatlarına malik deyildir və maliyyə baxımından da daha çox xarici borclardan və investordan asılıdır.

Bütün bunlarla yanaşı Sinqapur respublikası üçün xarakter olan bəzi cəhətləri də göstərmək istədim:

1. Sinqapurun əlverişli geopolitik mövqeyi onun uğurlarının, belə demək olarsa, start nöqtəsidir;

2. Bütün Cənub-Şərqi Asiya ölkələrində olduğu kimi ölkə əhalisinin təqribən 75%-ni təşkil edən etnik çinlilərin Böyük Britaniya müstəmləkəçiliyi dövründə əxz etmiş olduqları yüksək işgüzarlıq mədəniyyəti;

3. Burada ciddi avtoritar rejimin və dəyişikliklər etmək üçün vaxt məhdudiyyətinin yoxluğu;

4. müstəmləkə əsarəti dövründə ingilislərin Sinqapurda yeritdikləri siyasətin məğzini o təşkil edirdi ki, yerli şərtlər Avropa standartlarına yaxınlaşdırılsın. Bir əsrdən çox müddətdə yürüdülmən bu siyasət öz müsbət nəticələrini vermişdi və son on illərdə Sinqapurun qazandıqları uğurlar həmin kursun məhsulu kimi dəyərləndirilə bilər.

Sinqapur hökuməti iqtisadiyyatın idarə olunmasında azad özəl fəaliyyətin dövlət tənzimlənməsi ilə uzlaşdırılmasına xüsusi əhəmiyyət verir.

Bəlli olduğu kimi, Sinqapur iqtisadiyyatının inkişaf istiqamətlərində ənənəvi olaraq onun yerləşdiyi coğrafi mövqə xüsusi rol oynayır. Hələ XIX əsrin əvvəllərindən ingilis müstəmləkəçiləri buranı dünya ticarətində mühüm vasitəçi və ötürücü rolunu olan bir məntəqəyə çevirdilər. Bu baxımdan Sinqapurda o sənaye sahələri inkişaf etməyə başlamışdır və bu gün də davam etməkdədir ki, dünyanın ən nəhəng limanlarından birinin ehtiyacları təmin olunsun. Bura daxildir: 1) müasir rabitə formalarının ən tez və ən sürətlə yaradılması və tətbiqi; 2) çoxşaxəli bank sisteminin qurulması.

Müstəmləkə dövründə, təbiidir ki, həmin strukturlar Sinqapurda müəyyən qədər yaradılmışdı və dövrün tələblərinə cavab verən səviyyədə idi. Odur ki, elə Sinqapur dövləti "açıq qapılar" siyasəti elan elədiyi ilk gündən transmilli şirkətlər buraya maraq göstərməyə başladılar. Sinqapurda ucuz işçi qüvvəsi, əlverişli dərin su hövzəsinin olması və nəqliyyat imkanlarının bolluğu fəaliyyət şərtlərini asanlaşdıran şərtlər kimi çox cəlbedici amillər idi.

Bütün bunların nəticəsində Sinqapur misli görünməyən bir sürətlə inkişaf etmiş ölkəyə çevrildi. O, neft emalı sahəsində dünyada üçüncü yerdə dayanan bir mərkəz oldu. Qeyd etmək lazımdır ki, xam neft İndoneziya, Malayziya, Bruney və Yaxın Şərqi ölkələrindən daxil olur. Sinqapurda neftqayırma avadanlıqları istehsalı önəmli yer tutur. Bununla yanaşı kompüter, dəqiq cihazlar, mürəkkəb tibb avadanlıqları istehsalı üzrə

ixtisaslaşmış sahələr yaradılmışdır ki, onların da istehsal etdiyi məhsullar bir qayda olaraq ixrac məqsədi daşıyır.

Sinqapur şəhəri dünyanın ən mühüm maliyyə mərkəzlərindən sayılır. Burada ABŞ, Yaponiya və digər inkişaf etmiş Qərb dövlətlərinə, eləcə də ÇXR-ə məxsus banklar fəaliyyət göstərir. Kifayət qədər də yerli banklar vardır. Sinqapur və ASEAN ölkələri bir qayda olaraq öz kapitallarını bu banklarda saxlayır.

Faktiki olaraq heç bir xammal və enerji ehtiyatlarının yoxluğu və ölkə iqtisadiyyatının bu baxımdan xarici aləmdən asılılığının get-gedə artması ilə əlaqədar olaraq Sinqapur dövləti 90-cı illərdə inkişaf etmiş emal sənayesi ilə yanaşı digər istehsal sahələrinin də yaradılması və inkişaf etdirilməsi kursunu həyata keçirir. Hazırda önəm verilən sahələrdən birisi hasilat sənayesidir. Son dövrlərdə bir sıra tikinti materiallarının-qum, sement, çınqıl və s.nin karyer üsulu ilə əldə edilməsi üçün yeni müəssisələr şəbəkəsi yaradılmışdır. Curonq adlanan ərazidə böyük bir sənaye kompleksi salınmaqdadır ki, bu da üç istiqaməti: yüngül sənaye, ağır sənaye və məxsusi infrastruktura obyektləri tikilməsini özündə birləşdirir.

Görülən tədbirlər imkan vermişdir ki, Sinqapur bu gün "dörd kiçik Asiya əjdahası" və ya "pələngi" adlandırılan Cənubi Koreya, Tayvan, Honkonq kimi ölkələrlə bir sırada dursun. Sinqapur iş adamları ABŞ, Yaponiya, Böyük Britaniya və digər inkişaf etmiş dövlətlərin iqtisadi mərkəzləri ilə üzvi şəkildə inteqrasiyaya nail olmuşlar.

Sinqapurun xarici siyasəti də çox güclü aparılır. Xarici siyasətin xarakteri ölkə iqtisadiyyatının xammal və maliyyə ehtiyaclarının təmin edilməsi şərtləri ilə müəyyənləşdirilir və bu gün də həmin amil güclü olaraq qalmaqdadır. Başqa sözlə desək, Sinqapur o dövlətlərlə daha geniş münasibətlər yaratmışdır ki, onlar ölkəni lazım olan maliyyə və xammal ilə təmin etməkdə maraq göstərirlər. Bu baxımdan ABŞ-la əlaqələr lap öndə gəlir. İki ölkə arasında ən yüksək səviyyədə siyasi görüşlər və məsləhətləşmələr mövcuddur. Onların arasında möhkəm hərbi əlaqələr də vardır. ABŞ-dan sonra ikinci yerdə Yaponiya durur. Hər iki dövlət siyasi, iqtisadi-texniki və elmi sahələrdə geniş əməkdaşlıq edirlər. Böyük Britaniya, AFR, Fransa, İsveç və digər

Avropa dövlətləri, Avropa İqtisadi Birliyi ilə müxtəlif səpkili əlaqələr də Sinqapurun xarici siyasətində mühüm yer tutur.

Sinqapur dövləti beynəlxalq aləmdə öz mövqeyinin artırmağa xüsusi önəm verir, xələl gətirə biləcək hər bir münaqişədən çəkinir. Bu baxımdan Sinqapur respublikası və İndoneziya arasındakı bəzi mübahisəli anlar ölkə üçün narahatlıq mənbəyi olaraq qaldığını söyləmək istərdik. 1998-ci ilin mayında İndoneziya prezidenti Suxartonun hakimiyyətdən getməsi və onun yerinə Həbibinin gəlməsindən sonra iki dövlət arasında müəyyən gərginlik yaranmışdı. Bu zaman Sinqapur hakimiyyətinin yürütdüyü təmkinli və ehtiyatlı siyasəti müşahidəçilər ciddi təqdir edirlər.

Göründüyü kimi, hal hazırda bəzi İEOÖ-lərin dünya iqtisadiyyatındakı yeri həqiqətən də əhəmiyyətli dərəcədə vacibdir ki, bu da İEOÖ-lərlə müqayisədə heç də kiçik göstərici deyil.